№ 138 Օգոստոսի 9 (21) 1880 Օգոստոսի 9 (21) № 138

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք գրվում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այսպէս է միշտ։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Փօթիից։ Նամակ Բագուից։ Նամակ Կարսից։ Նամակ Շամախուց։ Նամակ Բօստօվից։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Թիւրքիա։ Աւստրո-Ունգարիա։ Ֆրանսիա։ Նամակ Թիւրքիայից։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Հայրենասէր տիկին։

ԱՅՍՊԷՍ Է ՄԻՇՏ

Ուշադրութիւն ենք դարձնում ընթերցողին «Մշակի» ներկայ համարի մէջ տպված մեր Կ. Պօլսի մշտական թղթակցի նամակի վրա, որի մէջ նա հաղորդում է որ Թիւրքաց Հայաստանի մէջ երևացել են զինաւորված հայերի խմբեր, որոնք սկսեցին յարձակումներ գործել Հայաստանի քիւրդ ցեղերի դէմ, դրդված լինելով վրէժխնդրական զգացմունքից այն բոլոր նեղութիւնների համար, որ կրել են հայերը քիւրդերից։ Նամակը աւելացնում է որ այդ լուրը մեծ յուզմունք պատճառեց Թիւրքաց կառավարչական շրջաններում և հայոց խնդիրը, որ արդէն քանի մի օր է երկրորդական դիրք էր բռնել համեմատելով յունաց և Չէրնօգորիայի խնդիրների հետ, կրկին իր վրա բոլորի ուշադրութիւնը դարձրեց։

Նամակը հաղորդում է որ հայերը ոչնչացրին արդէն քիւրդերի եօթ գիւղեր։

Այսպէս է լինում միշտ. մինչև որ մի ազգ միմիայն բողոքներ է անում, յայտնում է իր ցաւերը գրաւոր կերպով, Թիւրքաց տէրութեան պէս մի տէրութիւն ոչինչ ուշադրութիւն չէ դարձնում ազգի տառապանքների վրա, բայց միայն այն ժամանակ սկսում է ուշադրութիւն դարձնել, երբ ազգը իր իրաւունքները սկսում է զէնքը ձեռին պաշտպանել։

Ցաւալի է. բայց այսպէս է. միայն արիւն թափող ազգի վրա Թիւրքաց տէրութեան պէս մի փտած տէրութիւն սկսում է ուշադրութիւն դարձնել։

Ցաւալի է, բայց այսպէս է. միայն զէնքը, արիւնը, բռնի ույժը. այդ հնացած միջոցները մեր լուսաւորված դարում գին ունեն մի ազգութեան գոյութեան մասին վկայելու համար։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՓՕԹԻԻՑ

Յուլիսի 8-ին

Յօգուտ Հայաստանի սովելոց տեղս հանգանակութիւն մը բանալով կարողացայ հաւաքել պ. Յովհ. Թիւրքեանի և պ. Յովհ. Պետրոսեանի աջակցութեամբ 81 ր.։ Խաւրելով սոյն գումարը նուիրատուաց ցուցակի հետ միատեղ խմբագրութեանդ, խնդրեմ հասուցանէք ուր հարկն է, և նուիրատուաց ցուցակը ձեր պատուական «Մշակի» առաջիկայ համարներու մէկուն մէջ տպագրէք ի գիտութիւն նուիրատուաց։

Յովհ. Պետրոսեան 6 ր., Ս. Քոմարիձէ (վրացի) 1 ր., Ղամբարով, Ավճիեան 5 ր., Յար. Թիւրքեան 3 ր., Մ. Մաղլըմեան 10 ր., Մ. Զէյնար-օղլի (տաճիկ) 5 ր., Բ. Զարուքելի (յոյն) 2 ր., Ց. Կօթօղլի 2 ր., Բ. Գամլիատի (յոյն) 3 ր., Բ. Ջիմըրով 1 ր., Ց. Ջամիչով 1 ր., Ա. Մաղիրով 1 ր. 50 կ., Գաբրիէլ Դիմիտրի (յոյն) 50 կ., Մ. Տէր-Թաթոսով 20 կ., Գ. Բլիւմբերգ (հրեայ) 3 ր., Գ. Տէր-Օվակիմեան 1 ր. 40 կ., Գ. Ուզունով 1 ր. 60 կ., Գ. Քեսքինեան 5 ր. 50 կ., Կ. Կապունիայ (վրացի) 1 ր., Ի. Կալանտաձէ (վրացի) 50 կ., Պ. Մարիմեան 3 ր., Մ. Գլիճճեան 1 ր., Բ. Շխեանց 1 ր., Ց. Դանիելբեկեանց 1 ր., Մ. Փափիսով 1 ր., Միխայիլ-չվիլի (հրեայ) 1 ր., Հ. Սավրազեանց 3 ր., Ա. Գանջումեան 50 կ., Լ. Կլասնիայ 1 ր., Ոմն (վրացի) 30 կ., Ա. Մովսէսեան 2 ր., Օգրովսկի 1 ր., Յովհ. Թիւրքեան 5 ր. 20 կ., Ա. Քէօմիւրճեան 5 ր. 80 կ.։ Գումարն է 81 ր.։

Փոստի ծախքը ես վճարեցի, գումարը ընդամենը ութսունը մէկ րուբլի։

Ա. Քէօմիւրճեանց

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Օգոստոսի 1-ին

«Մշակը» և Մէլիքզադէն, որոնք յայտնում են թէ նրանց նպատակը չէ կրօնական վէճ բանալու, այնու ամենայնիւ ստիպված են լինում այժմ քրիստոնէական ճշմարտութեան պաշտպան հանդիսանալու։ Թէ որքան ներգործութիւն ունի գաւառների վրա «Մշակի» խօսքը ժողովրդի մոլեռանդութիւնը չափաւորելու նկատմամբ, դա ժամանակով յայտնի կը լինի։

Ձը գիտեմ «Մեղուն» ինչի իրան անձեռնհաս առարկայով է պարապում։ «Մշակը» յարուցեց ազգային խնդիրը, իսկ «Մեղուն» դարձրեց նրան կրօնական խնդիր։ Բայց եթէ այժմ ժամանակ է կրօնական հարցով զբաղվելու, ինչի «Արարատը» լռում է. երևի «Արարատի» խմբագիրը աւելի ազատ գաղափարի տէր է, քան թէ «Մեղուի» խմբագիրը։ Այդ վերջինից միջին դարերի աբեղայի թթված հոտ է փչում։ Ցաւալի է երբ նախանձի հոգին է խօսեցնում մարդուն և ոչ թէ ճշմարտութիւնը պաշտպանելու ցանկութիւնը։

Երբ որ «Մեղուն» միտք ունի ազգային եկեղեցին իբրև ազգութեան պաշտպան ներկայացնելու, ինչի ինքն յանձն չէ առնում հայոց պատմութեան մէջ նկարագրված իրողութիւնները ժողովելու, այլ հրաւիրում է որ ուրիշները իր համար գործեն։

Միթէ ճշմարիտ «Մեղուն» այնքան տգէտ է, որ Պօյէաճեանի ազգուրացութեան մեղը վերաբերում է աւետարանականութեանը կամ բողոքականութեանը. այդ խելքով դատած ժամանակ պէտք է ասենք որ Վասակ ևս բողոքական էր, Վասա-Սարգիսն էլ, Մեհրուժանն էլ բողոքական էին։

Իսկ ես կասեմ, որ ազգի այլ և այլ մասերի մէջ երկպառակութիւն գցողները «Մեղուի» խմբագրի պէս ազգուրացներն են, ինչ կրօնին և պատկանէին նրանք։

«Մեղուի» պաշտպանութեան գլխաւոր զէնքերը այն հնացած և ժանգոտած բառերն են, որ շատ անգամ կրկնված են դարերի ընթացքում. հայ-բողոքականները փարախն են մտնում, գողանում են, կլանում են, գազաններ են, հրէշներ են, պառակտում են հօտը, ոչխարազգեստ գայլեր են և այլն…

Դիցուք թէ այդ բոլորը այդպէս է. բայց ով է գլխաւորապէս մեղադրելի. նա որ գալիս է ու յափշտակում, տանում է, թէ նա, որ իր ստացուածքը ամուր չէ պահում, չէ գնահատում իր թանգագին համարված բանը….

Ծառայական, ստրկական ոգի է, որ ուրիշ բան չը գիտէ, բացի լաց լինելուց, աղաղակելուց, գանգատվելուց թէ օտարները կլանում, գողանում, յափշտակում են….

Հայ-աւետարանական

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

26 յուլիսի

Ղարս քաղաքի մէջ և իր գաւառները պատահած մի քանի հրէշաւոր դէպքերի վրա խօսելը ապագայի թողնելով, տեղս գտնված պարսից և հայոց մէջ ներկայիս ծագած խռովութիւնը կուզեմ նկարագրել։

Ամսոյս 13-ին հայ և պարսիկ մրգավաճառները մի չնչին գործի վրա վէճ բանալով, կը սկսեն անպատուել զիրար։ Այն միջոցին պարսիկներին մի քանին տեսնելով, որ նոցա համախորհուրդներու գործած անիրաւութիւնները պիտի յայտնվեն և ըստ օրինի պիտի դատապարտուին, կը ստիպուին պաշտպանել իրենց ընկերներին, և հետզհետէ ձայները բարձրացնելով, հայհոյութեամբ և հարուածներով կը գանակոծեն խեղճ հայերին։

Պարսիկները, որ բնականաբար միութիւն կազմող

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՏԻԿԻՆ *)

I

Ֆրանսուազ Ժերարի անունը արժանի է Ալզասի ժամանակագրութեան մէջ յիշվելու։

Ալզասցու գծագրութիւնը,—դէմքը քառանկիւնի, ծանրահայեաց, չէկ մազերով շրջապատած։

Կապոյտ աչերը գրաւիչ, հանդարտ և հաստատուն են։

Գլխի շարժուածքի մէջ մի տեսակ վստահութիւն, ազնուութիւն կայ, որ զարմանալի է տեսնել ռամիկ կնոջ մէջ, որի համեստ կեանքը դաշտերումն է անցել։

Զարմանքը անյայտանում է, երբ ծանօթանում ես այդ կնոջ անցեալի հետ։

Երեսուն տարեկան այրի էր նա, ունէր չորս մանկահասակ երեխաներ,—մի աղջիկ և երեք տղայ.—Նրա ողջ հարստութիւնը բաղկանում էր Վօգեզների միջնասահմանում գտնվող մի փոքրիկ դաստակերտից, երբ սկսեց մեծ եռանդով աշխատել իր ընտանիքը կերակրելու և իր զաւակները կրթելու համար։

Նա անձամբ սկսեց իր հողի մշակութիւնը և ընդարձակեց այն հաստատուն և հմուտ գործունէութիւնը, որ ալզասցի մշակների բնութեանը յատուկ է։

Նա այն անմշակ, զառիվայր և խորտուբորտ ձորը մէկ ուրախ, պտղաբեր հովիտ դարձրեց։ Մացառուտ անտառների տեղ բարձրացան բեղմնաւոր դալարուկ կոչված բոյսերը։ Այն տեղերում, ուր առաջ վայրի թուփեր էին բուսնում, նա ցանեց վուշ և ծխախոտ։ Այն տեղերում, ուր առաջ մորին, կծոխուրը և վայրի թութը միախառնում էին իրանց անպտուղ ծղօտները, նա տնկեց խաղողի որթ։ Եւ հողը, մանաւանդ այն հողը, որի համար աշխատանք և անդադար հոգացողութիւն է պահանջում, բայց որը երբէք ապերախտ չէ,—այն հողը նրան առատապէս վարձատրեց։ Անձնուէր աշխատանքով և խնայողութեամբ արիաջան մայրը հասաւ իր նպատակին։

Նա իր երեք որդիներին այնպէս էր դաստիարակել, որ հայրենիքի օգուտը ամեն բանից գերադասում էին։

Երկու մեծ որդիքը, Saint-Cyr դպրոցի մէջ դաստիարակված, աստիճանաւորներ էին,—Ստեփանոսը հեծելազօրների հարիւրապետ էր, իսկ Կօզը սպաների լէյտենանտ. իսկ ամենից փոքրը՝ Ֆրանսը իր ուսումն աւարտել էր օրինակելի ֆերմայում. նա էր միում մօր հետ և օգնում էր նրան հողի մշակութեան մէջ։

Ինչ վերաբերում է նրա մանկահասակ աղջիկ, գեղեցիկ Կրիստինային, նա օգնում էր իր մօրը տնային գործերում։ Նա զուարթացնում էր տունը իր ուրախ երգերով։ Նա հաւանոցի թագուհին էր, իսկ ծաղկանոցի ամենագեղեցիկ ծաղիկը, որի շնորհիւ նրանց դաստակերտը ուրախալի տեսարան էր ներկայացնում։

Այդ չորս զաւակները համարեա պաշտում էին իրանց մօրը և նրա անձնուէր աշխատութեան և սիրոյ փոխանակ մատուցանում էին փոխադարձ սէր և յարգանք։ Մէկ խօսքով, այս այն նահապետական ընտանիքներից մինն էր, որպիսին միայն գեղեցիկ և անկեղծ Ալզասում կարելի է գտնել։

Տիկին Ժերարին իր ազնիւ հոգւով ոչ միայն ճշմարիտ ալզասուհի կարելի է համարել, այլ և անվեհեր հայրենասէր։ Վաղուց նա ատում էր պրուսացիներին, երբ թէ, ինչպէս նա ասում էր, նրանց ծածուկ չարութեան, կեղծաւոր խորամանկութեան և մանաւանդ նրանց յափշտակութեան համար։ Սակայն այդ ոխը չէր տարածվում բոլոր գերմանացիների վրա։

Կրիստինան ջերմ սրտով սիրում էր մի երիտասարդ Վիւրտենբերգցի, որ մերձակայ գործարանի պաշտօնեայ էր, և որը նրա հետ կիրակի օրերը երաժշտութեամբ էր պարապում։ Տիկին Ժերարը հաւանութիւն էր տալիս այդ սիրոյն։

Երկու սիրող սրտերը նոր էին նշանվել, երբ յանկարծ յայտնվեցաւ, թէ զարհուրելի պատերազմ է լինելու։

Կարլոս Ֆօրմելը պիտի մտնար Վիւրտենբերգեան զօրքի հետ։ Սրտառուչ էր նրանց մնաս բարեաւը։ Սիրող աղջիկը թւում էր, որ Կարլոսը գնալով տանում է իր հետ նրա սիրտը։

Ո՞վ կարող էր գուշակել սկսվող պատերազմի հետևանքները։

Տիկին Ժերարը հաւատացած էր, որ Ֆրանսիան յաղթող կը հանդիսանայ, այդ պատճառաւ նա չէր խանգարում խեղճ Կրիստինային հաստատ հաւատարմութիւն պահպանել դէպի իր փեսացուն։

Երբ մարդս յաղթող է հանդիսանում, որքան հեշտ է լինում ներել։

Սակայն թնդանօթների առաջին հարուածները որոտացին։

Վայսենբերգի հարուածը Ալզասին թմրութեան մէջ ձգեց։

Ֆրանսիացիք ուրեմն կարող են յաղթված լինել։

Այդ բօթաբեր լուրը զարհուրեցրեց արիասիրտ կնոջը, որովհետև նրա երկու մեծ որդիքը Մակ-Մահօնի զօրաբաժինների մէջն էին, և շարունակում էին տակաւին պատերազմը։

Օգոստոսի 7-ն էր։

Առաւօտվանից սկսած, թնդանօթը հեռաւոր փոթորկի նման անդադար որոտում էր։

Եւ յայտնի է, որ թնդանօթի իւրաքանչիւր հարուածը անթիւ զոհեր է տանում։ Գուցէ վայր ընկնողը, ջարդվողը, սպանվողը մեր սրտի սիրածն է։ Նա խոնաւ հողի վրա ընկած է, վիրաւորված,

*) Այս վէպը տիկին Լ. Գանիէրի հեղինակութիւնն է և թարգմանված է. «L'offrande par la société des gens de lettres, aux alsaciens et aus lorrains» գրքից։

ազգ մը են, այս խառովութեան մէջ ևս միութիւնը անհրաժեշտ համարելով, մրգավաճառներից խումբ մը կազմեցին, և տեղի ունեցած կռիւը սաստկացնելով, յարձակւում արին արդարութիւնը պաշտպանող դրացեաց վրա։ Այդ միջոցին շուկայի մէջ գտնուող անձանց մեծամասնութիւնը ստիպուեցան իրենց խանութները փակել և բացակայ գտնուել այդ բարբարոսական խառովութիւնից, քանզի այս պարագային խանութների կողոպտումն ալ անապահովութեան տակ էր։ Այս լուրը անմիջապէս տեղական պօլիցիային իմաց տալով, մեղաւոր անձինքները մի երկու ժամ բանտարկվեցան... քանզի ձերբակալները պարսիկ էին։

Պարսիկների կիրքը կերևի թէ դեռ չէր յագեցած՝ նշանաւոր պարսիկ ումն հրապարակաւ պարսից կը քաջալերէ ըսելով, գոնէ մի քանի հայ սպանէիք, այդ մասին ես կը լինէի պատասխանատու։

Յաջորդ առաւօտը սկսան տասնի չափ հայ մրգավաճառներ բանտարկել, իբր թէ սորանք պարսից կրօնի հայհոյած և որով մեծ պատժի արժանի եղած լինեն։

Հայք տեսնելով, որ պրիստաւը աչառութեամբ նշանակեալ հայոց առանց քննութեան բանտարկեց, մեծ մասը իրենց խանութները գոցելով, գուբերնաթորին տան գաւիթը հաւաքվեցան, խնդրելով տեղեկանալ թէ այն հայոց, որ բանտարկելու հրամայած էր պրիստաւը, արդեօք ինչ աստիճանի մեղաւոր գտած է զնոսա. քանզի՛ կռիւը տեղի է ունեցեր պարսից և հայոց մէջ։

Գուբերնատորը կը պատասխանէ, ըսելով, որ այդ մասին մի աղերսագիր ներկայացնեն, որպէս զի, ըստ օրինի գործադրուի. հայք գուբերնաթորին հրամանին հնազանդեցան և աղերսագիրը պատրաստեցին, բայց դեռ չէ տրուած, քանզի շատ մը հայերի ստորագրութեամբ տալ կուզեն, յուսալով, որ տեղական կառավարութիւնը այս մասի ուշադրութիւնը դարձնելու չը ձանձրանար. եթէ լուռ մնան ամեն մի օր այսպիսի կռիւներ տեղի կունենան պարսից և հայոց մէջ։

Ե. Մ. Տ.

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

—

23 յուլիսի

Ամէն ճշմարիտ ազգասէր և ազնւամիտ հայ սրբազան պարտք պիտի համարի իրան համար հետևելով բարեկիրթ ազգերին, աշխատել հեռացնել ամեն կրօնական բանակռիւներ, այդ և պահանջում է մեր ներկայ լուսաւորեալ դարը, որը քարոզում է կրօնի և խղճի ազատութիւն, բայց դժբաղդաբար մենք՝ հայերս, տակաւին զարգացած չենք այն աստիճան, որ հասկանանք սրա վսեմ նշանակութիւնը և հէնց դրա համար է որ «Մշակը» միշտ պատերազմում է կրօնամոլութեան դէմ և իբր վարձ իրան քրտնաջան աշխատութեան ստանում է նա ատելութիւն և հալածանք և այն ում կողմից, պատուելի ընթերցողներ, մի ազգային լրագրից, որը պիտի լինի ժողովրդին դէպի լուսաւորութիւն առաջնորդող, բայց նա այսօր ազգի օգուտը զոհում է իրան հաճոյքին և կրքերին։ Մենք գոնէ, այդպիսի լրագրութիւնը կը համարենք իբրև թշնամի ազգին և յուսով ենք, որ ամեն մի բարեկիրթ հայ, հասկանալով նրա վնասը, կը մերժէ այդպիսի լրագրի սուտ քարոզութիւնը։ Այո, նրա այդպիսի քարոզութեան հետևանքն տեսնում ենք մենք այժմ Բագուում և Շամախում, որոնց հասարակութիւնը չէ այն աստիճան զարգացած, որ կարողանայ իրան խելք ու բանականութիւնով դատողութիւն անել մի այդպիսի ամենակարևոր առարկայի վրա, այլ իբրև տակաւին միամիտ աշակերտներ, կրկնում են իրանց ուսուցչաց ասածները, առանց նորանց օգուտը և վնասը հասկանալու։ Եւ ով պիտի լինի մի այդպիսի միամիտների պատասխանատուն, եթէ ոչ մեր ազգային լրագիրները, որոնց մէջ այժմ երևում է այնպիսին, որը ժողովրդի խաւարում և տգիտութիւնում մնալը աւել է դասում, քան թէ լոյսը և արդարութիւնը։ Նա չէ կամենում խոստովանել, թէ լուսաւորութեան միջնորդով միայն հնար է միմեանցից բաժանված, իրար հետ թշնամացած ազգային անդամներին կապակցելու և մի ազգային ամբողջութիւն կազմելու։ Բայց մինչ մի այդպիսի լուսաւոր դարում ինքը ժողովուրդը պիտի անտարբեր մնայ և ամեն մի վերանորոգութիւն ձգի լրագիրների վրա։

Թող մեր հասարակութիւնները հասկանան, որ իրանք պիտի լինեն իրանց դաստիարակիչքը, իրանք պիտի լինեն իրանց համար ուսուցիչ և աշակերտ, չը հետևել ամեն մի մարդու խորհրդին, ի նկատի ունենալով որ կան և կորստաբեր խորհուրդներ։

Ի՞նչ են մտածում մեր եղբայրակիցները, մինչև երբ պիտի լինենք մենք խաղալիկ մեր թշնամական ախտերին, անտես անելով լուսաւորութեան պահանջները։ Մինչև երբ պիտի մեր փտած զէնքերին ապաւինելով, ասպարէզ մտած, ոտնակոխ անենք լուսաւոր դարուս արտօնութիւնները և երկար ու ձիգ կրօնական վիճմունքները բանանք։ Միթէ մենք չենք զաւակներ մի այրիացեալ ազգի և առաւել տասնևիններորդ դարուս։

Թողնենք այդպիսի մահաբեր մտածութիւններ և միաբան աշխատենք ազգի բարոյական վերանորոգման, իմանալով, որ մեր ազգի այժմեան դրութիւնը պահանջում է կարեկցութիւն ամեն մի հայի կողմից, թող նա լինի քրիստոնեայ և թէ անկրօն։

Բայց կայ մի բան, որ ամենագլխաւորն է, թէ աշխատութիւնը լոկ լեզուի դատումներով չէ, օլիմպիական բարձրութիւնից քարոզելովը չէ, թշնամութիւնը սերմանելով չէ, թշնամութիւնը չէ, այլ միաբան, անձնուրաց, և անխոնջ գործելն է։ Այսքանս թող բաւական լինի մեր հայ հասարակութեան իրան պարտաւորութիւններն իմանալու և աշխատելու։

Իմ ասածներիս գլխաւոր ուղղութիւնը դէպի մեր Շամախու հայ հասարակութիւնն է. թող միանանք թէ լուսաւորչականք և թէ աւետարանականք, մի կողմ դնելով ամեն թշնամութիւններ և մեղադրական զրպարտութիւններ։ Վերջացնելով նամակս, մենք՝ աւետարանական երիտասարդներս հրաւիրում ենք բոլոր տեղիս լուսաւորչական երիտասարդներին, միանալու մեզ հետ ամեն ազգային պարտաւորութիւններում, որոնց մէջ մենք հրապարակով յայտնում ենք մեր պատրաստականութիւնը։

Աւետարանական երիտասարդ

ՆԱՄԱԿ ՌՕՍՏՕՎԻՑ (ԴՕՆԻ ՎՐԱ)

—

Յուլիսի 11

Կաղաչեմ ձեզ տպագրել ձեր ազնիւ լրագրի մէջը Հայաստանի եղող սովատանջ եղբարց համար հաւաքված փողը Ռօստովի մէջ գտնվող ազգասէր եղբարցմէ։

Յարութիւն Նալչաճեան 5 ր., Միհրան Քեօմիւրճեան 2 ր, Ավետիս Խմաչարեան 1 ր., Վասիլ Քուրեանքա 1 ր., Յովհաննէս Սեօհպեթեան 1 ր., Գէորգ Պալապանեան 1 ր., Յակոբ Առանքեան 1 ր., Ստեփան Արմաղանեան 1 ր., Միքայել Տէր-Յարութիւնեան 40 կ., Առաքել Սեֆէրեան 40 կ., Երեմ Տէր-Վարդանեան 50 կ., Համբարձում Յակոբեան 50 կ., Գրիգոր Աբրահամեան 1 ր., Պապա Վարթիկուլեան 50 կ., Աբգար Սարտարեան 50 կ., Աղէքսանդր Պապաեան 50 կ., Ոմանք 1 ր., Ստեփան մահտեսի Կոստանեան 1 ր., Յարութիւն Ղազարեան 1 ր., Տավիթ Յունանովեան 1 ր., Գէորգ Այվազեան 53 կ., Երանոս Մկրտիչեան 60 կ., Յարութիւն Թարվերտեան 30 կ., Զաքարիա Աղիղեան 50 կ., Պապաճան Յովհաննէսեան 1 ր., Մկրտիչ Խուտավերդեան 1 ր., Մի ումն 1 ր., Յարութիւն Սրմագեչեան 3 ր. Մանուկ Զարիֆեան 1 ր., Յովհաննէս Վարթանեան 1 ր., Խաչատուր Հաջաճեան 1 ր., Նիկողայոս Հալաճեան 1 ր., Վրանձի Քուչարեան 30 կ., ումն Յովհաննէս 50 կ., Գէորգ և Յարութիւն Փոփոլեան 3 ր., Նիկիտա Պապաեան 1 ր., Առաքել Շահրպղեան 1 ր., Սանդուխտ Նալչաճեան 1 ր., Մարիամ Աստուածատուրեան 1 ր., Մարիամ Կատարինէ և Վէրքինեա Մաղաքեան 3 ր., գումարը 44 րուբլ, փօսթա ծախսը իմ վրա է։

Յակոբ Մաղաքեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 7 յունիսի

Յանկանալով մասնակցել, մեր կարողութեան չափ, Վանայ սովատանջների օգնութեանը, ժողովեցինք մեր մէջ մենք, քիշմիշ ծախողներս, յօգուտ նրանց տասն և չորս րուբլ, որը ուղարկելով ձեզ, խոնարհաբար խնդրում ենք տնօրինէք հասցնել ուր հարկն է և, ի միամտութիւն նուիրատուների, տպագրել ձեր պատուական լրագրի մէջ նրանց անունները։

Ալեքսի 2 ր., Մովսէս 2 ր., Կարապետ 2 ր., Ե. Զառափով 2 ր., Սինկայ 1 ր., Բ. Բէքուրով 1 ր., Տ. Խուդավերդով 1 ր., Գ. Էլիազով 1 ր., Մ. Ներսէսով 1 ր., Ս. Ջանղուլով 1 ր. Գումարը 14 ր.։

Քիշմիշ ծախող Ալէքսի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Լսում ենք որ ԹԻՖԼԻՍԻ մի քանի երիտասարդ վաճառականներ և գործակատարներ ուղարկեցին Ներսէս պատրիարքին մի հեռագիր, որով շնորհաւորում են սրբազանին թէ նա ազատվեց թունաւորվելուց։

—

Մի օրիորդ, Եղիսաբէթ Յովհաննիսեան Տէր-Մովսիսեան, այս քանի օրերս եկել է ԹԻՖԼԻՍ Կիշնէվ քաղաքից, որտեղ աւարտած է իր ուսումը գիմնազիայում և կամենում է վարժուհի ընդունվել մեր մի որ և է օրիորդական հայոց դպրոցում և կամ մասնաւոր դասեր տալ տներում, գլխաւորապէս ռուսերէն լեզուից և թւաբանութիւնից, նոյնպէս գիմնազիական բոլոր առարկաներից օրիորդների համար։ Օրիորդը բնակվում է Ակիմօվսկի փողոցում, Զգրաշէնի եկեղեցու մօտ, կամեսկի տանը, № 10։

—

Երէկ, ուրբաթ օր «Մշակի» համարը չը կարողացանք դուրս բերել, ստիպված լինելով նորից հինգշաբթիվայ համարի մի մասը տպել, որովհետև համարը վատ էր տպված տպարանում։

—

Մեզ պատմում են, որ մի քանի հայ-բողոքականներ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ իրանց թոյլ են տալիս ծաղրել հայ լուսաւորչական եկեղեցու այս և այլ ծիսակատարութիւնները։ Մեր կարծիքով ծաղրելը երբէք ոչինչ չէ ապացուցանում և աւելի կատաղեցնում է ամեն մարդու։ Ինչպէս մենք միշտ քարոզում ենք հայ-լուսաւորչականներին չը հալածել հայ-բողոքական և հայ-կաթօլիկ եղբայրներին, այնպէս էլ այդ վերջիններին մի և նոյն խորհուրդ կը տանք։ Ամեն տգեղ, բթացնող, ստրկացնող, պատւի և հաւատի ազատութեան դէմ մեղանչող կողմերը, ամեն վիրաւորական, ճնշող, բռնի միջոցներ մեզ հաւասարապէս ատելի են, որ կողմից և յայտնվէին նրանք։

—

Մեզ հաղորդում են ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ որ Վաղարշապատի վիճակի և սրան կից Սուրմալուի գաւառի միրասօյ պարեդնիկները ծանուցագրերով յայտնել են բէգերի հողերի (ադալղ) վրա բնակվող հասարակութիւններին, որ եթէ կամենում են իրանց ձեռքում գտնվող հողերը գնել (ВЫКУПИТЬ) կարող են յայտարարութիւններով դիմել իրանց։ Արդէն զանազան գիւղերից շատ շինականներ յայտնել են իրանց ցանկութիւնը։ Ասում են, որ աղքատ հասարակութիւններին կառավարութիւնը խոստանում է օգնել հողերը գնելու մէջ։

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են։ «Մեր գաւառում ցորենը և գարին վաղուց է որ հնձվել են և արդէն ծեծում են։ Գիւղացիները շատ գոհ են այս տարվայ բերքից։»

—

Պ. Ս. Մակարեան գրում է մեզ։ «Ստանալով «Մշակի» 115 համարը, տեղեկանում եմ որ պ. Ա. Նալբանդեանց գրում է ձեզ Մօսկվայից, որ իբր թէ իմ Ս. Մ. ստորագրված «Շերամապահութեան մասին» յօդուածները թարգմանած են Իվէրսէնի ռուսերէն գրքից և յանդիմանում է ինձ որ չեմ յայտնած թէ ինչ աղբիւրից եմ քաղել յօդուածիս նիւթերը։ Ճշմարիտ է, այն յօդուածի մէջ շերամի հիւանդութիւնների նկարագրութիւնը և նրանց դէմ գործադրելի միջոցները, մասամբ էլ շերամի ընդ-

---

պատառոտած, մահուան տաժանելի տագնապից տանջվելով, առանց մխաս բարեաւի, առանց մի սրտակից բարեկամի, որը կարողանար նորա ձեռքը սեղմել, նորա աչքերը փակել։

Առաւօտից տ. Ֆերարը և Կրիստինան լսում էին այդ չարագուշակ որոտմունքները, ահ ու դողով նայում էին միմեանց և հալումաշ էին լինում։ Մայրը տանջվում էր իր որդիների համար, իսկ մանկահասակ աղջիկը իր եղբայրների և փեսացուի համար։

Նոքա միշտ լրաբերների հանդէպն էին գնում և կրկին յուսաբեկ սրտով յետ էին դառնում։ Ֆրանցը Նէիվիլերի գիւղաքաղաքն էր վազում և անորոշ լուրեր էր բերում։ Երբեմն ֆրանսիացոց յաղթված լինելն էին ասում, երբեմն, թէ Մակ Մահօնը ջարդել է քառասուն հազար պրուսացիներին։

Յուսոյ և յուսահատութեան այդ փոփոխականութիւնը սաստկացնում էր նրանց ակնկալութեան տանջանքը։

Երեկոյեան 9 ժամն էր։ Դեռ ևս չը կար ոչ մի ճիշտ լուր. թէև չորս ժամ առաջ թնդանօթի որոտումն արդէն դադարել էր։ Կար մի յաղթութիւն և մի հարուած. բայց ումն էր յաղթութիւնը, ումն էր հարուածը։

Յաղթութիւնը արդէն յայտնի պէտք է լինէր։ Յանկարծ այն ճանապարհի վրա, որ տանում էր դէպի հովիտը, երևում են անհամար և անսանձ ձիաների վրա նստած թիւրկոսներ. յետոյ արագաթռիչ հեծելազօրքերը վազում էին Սավերնի ուղղութեամբ։ Յետոյ յանկարծ, կարծես, մարդկային մի խառնիճաղանճ խումբ արշաւում է նոյն կողմը։

Հրացանաձիգները, զուավները, հեծելազօրները խառնափնթոր կերպիւ շտապում էին, միմեանց մղելով, այնպիսի մի անկարգութեան մէջ, որ նայողի վրա զարհուրանք էր բերում։

Սա փախուստ էր և սարսափելի փախուստ։

Զօրերի միջով անցնող այդ խառնաշփոթ ամբոխի կորուստը ահագին պէտք է լինէր։ Կարծես թէ, անսպասելի կոտորածը զարհուրանքի մէջ էր ձգել այժմ բոլոր փախստականներին։ Նոքա վազում էին անխօս և աչքերը դէպի ցած խոնարհած։ Նոքա չփութութիւնից վայր էին ձգել իրանց սաղավարտները, հրացանները, զրահները։

Հետևակները, ձիաւորների ետևից նստած, գրկել էին նրանց կծկվելով։

Յետոյ գալիս էին թնդանօթակիր սայլակները առանց թնդանօթների։ Նրանց հետևում էին ուրիշ սայլակներ, որոնց մէջ տարածված էին վիրաւորները, մեռնողները և ծանր քնի մէջ ընկղմված, յոգնած զինուորները։

Այդ տխրալի գնացքը տևեց ամբողջ գիշեր։

Ամբողջ գիշերը տ. Ֆերարը սպասեց, յուսալով, որ նրա որդիները տուն կը մտնեն, բայց իզուր. նոքա չեկան։

Նա հարցնում էր զինուորներին, որոնք անդադար մտնում էին խմելիք կամ ուտելիք խնդրելու. բայց ոչ մինը չը կարողացաւ նրան տեղեկութիւն տալ թէ ինչ եղան 3-րդ հեծելազօրները և սպաների գունդը։

Կրիստինան չէր վստահանում տեղեկանալ, թէ արդեօք Վիւրտեմբերգցիները մասնակցել են պատերազմին, թէ ոչ։ Այժմ նա ամաչում էր անգամ հարցնել Ֆրանսիային յաղթողներից—մի գերմանացիից։

Քանի որ գիշերը մօտենում էր, տ. Ֆերարի երեսը աւելի և աւելի գունաթափվում էր։ Նա չէր խօսում. Նրա դաժան և անշարժ աչքերը, կարծես թէ, նայում էին լեռների և մեծ անտառների միւս կողմը։

Ֆրանցը տեսնում էր մօր տանջանքները և ինքն էլ բաժանում էր նրանց։

Ֆրանսիան յաղթված, Ալզասը յափշտակված, —նա սարսափում էր հայրենասիրութեան տրտունջից։

«Մայր, ասաց նա, երբ հայրենիքը դժբաղդութեան մէջ է, բոլոր ֆրանսիացիք պէտք է զէնք վերցնեն։ Եթէ կը թոյլ տաս, ես վաղը կերթամ պաշտպանելու մեր սիրելի Ալզասը իր յափշտակողներից»։

—Լռիր, որդեակս, պատասխանեց մայրը վախեցած կերպով,—լռիր։ Ո՞վ արդեօք կը պաշտպանի մեզ, երբ դու այստեղ չը լինես։

Լուսաղէմին արիւնով և ցեխով թաթախված մի մարդ, մի զինուոր, յանկարծ ներս մտաւ, և նուաղումից մարելով վայր ընկաւ։

Տիկին Ֆերարը աղաղակեց։ Նա ճանաչեց հարիւրապետի սպասաւորին։

Նա վշտալի և աղերսալի հայեացքով յարձակվեցաւ նրա վրա։ Նա չէր համարձակվում նրանից հարց ու փորձ անել։

Զինուորը լուռ էր։

«Իմ որդիս», բացականչեց նա վերջապէս։

Զինուորը խոնարհեցրեց աչքերը։

«Մեռաւ», հարցրեց նա կերկերաձայն։

—Նա յանձնեց ինձ, պատասխանեց զինուորը, ձեզ իր վերջին բարևը բերել։

Նա կրկին խոնարհեցաւ դէպի վիրաւորեալը։

«Իսկ Կլօդը», արտասանեց նա դժուարութեամբ։

Նրան ես տեսայ ընկնելիս, շշնջեց թուլացած զինուորը։

Խեղճ մայրը մնաց փնտացած։

Յետոյ վսեմութեամբ լի շարժուածքով դառնալով դէպի իր վերջին տղան՝ ասաց հաստատուն ձայնով.

«Ֆրանց, վաղը դու կերթաս պատերազմ»։

(Կը շարունակվի)